

առնել տալով՝ տեղը պարզաբեր գերեզմանատառն կաթողիկէ Հայոց, գրել տուաւ և քիչ մաց որ նախկինը կորսատան անել անդունդին մէջ գլորէր, եթէ գերեզմանոցի Հոգ գարարութեան հզօր ձերքը շաղտար, զետեղուղ զայ 1908ին նոր փառաւոր դրան կից Տախողման սենեակին պատճի վրայ, աղակողմանին վրայ ալ, յետագայն.

Ի ՀԱՅԻ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՑՆ ՑՆ ՊՈՂՈՍ ՎԵՐԱՊՈՇ ԺԱԿ

ԿՈՐՐՈԴԿՈՍՄ ՊԱՏՐՈՒՐԳ ՑԱՆ ԿԱԼԿԱՐՈՑ

Ի ՀԱՅԻ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԴՈՒՐԻ ԵՐ ԵՐԱՎԵԱՑ ՇԱԽՈՒԹԻՒՆՔ

ԴԵՐԵԶՄԱՆ ԱՅ ՎԱՐՈՒՄ ՀԱՅՈՑ

ԹԵՇԻ 1908

Սովորման Մուրաստ Ե. Ի. յամին 1876 օմանեան կայսերական Գահը բարձրանարավը՝ թուղթից կառավարութիւնը նոր Վեհապետով՝ նոր կերպարանք Մառած էր Ազգ. ինդրով նկատմամբ։ Հասուն Հռոմէն կ. Պոլիս վերադարձած էր, Քիւրէլեան հրաժարած, և առաջին վերսանի իր նախկին բարձր ստացած էր, Հետեւարար Պետական տական անոր կը յանձնուեան բոլոր Ազգ։ Հաստատութիւնները՝ Ասոնց կարգէն էր նաեւ Ս. Ցափորայ Անկելացն ալ որ 1879ին նորէն Հասուն կ. Պարիսիքն ձեռքը անցաւ, որոն վրայ ժողովով նոր հոգագրածութիւն մը կարգուցաւ, որ է հետեւարալ։

(Ըստամիլի) Հ. Ի Ս Ա Հ Ա Վ Ո Ր Ա Պ Ծ Ա Ն
Միաբան Անտոնիան



ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

“ՎԻՍԻԱԿԱՆ,, ԲԱՌՈԾ ԵՒ ԻԻԻՑՈՒ
ՑՈՒՆԱԿԱՆ,, ԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԻՇԱՌԱՌ ԱՌԻՎԱՑՑՈՒՌՈ ԻՆ ԲՈՒՆԵՆ-
ԱՌՐԱՌԻ ԵՇՈՆ ԵՇՈ

Դիմիքիս Արիապագացաց ինքնակենա-
թութեան հայերէն թարգմանութիւնը¹ Ա

¹ Պատմաթիւն սրբոյ Դիմիքիս եպիսկոպոս, որ է սրբ Սովորաց գլուխութիւնուց իր դիմ ինսուլուսութեան բազաց Պատմաց յայտար անձին իր երանին դիմեսիս նո երարք, ասէ, ինսուլուսութեան սրբոյ Ա. Ա. Զարք հանալուն, Մատենագրան հայուկան թարգ-

լազարու Մատենագրանի մէկ օրինակին մէջ կը կրէ Հետեւ եալ միշտակարամը “ՅԱ պասամութիւն սրբոյ Դիմիքնեսիոնի ի սուրբ քաղաքն Երևանուկէմ Էր թարգմանեալ ի յունականէն ի վիսիականն. իսկ ի մերս թարգմանեաց Յովաննէս թիշէկ. ՅԻԹ թուականիս Հայոց, Նոյն Մատենագրանի ուրիշ մէկ Տաղմանին ունի “Այս պատմութիւն դիմիքիսիոնի պրայ ի քաղաք Երուսաղէմ թարգմանեալ ի իրիցու յունականն. իսկ ի մերս թարգմանեաց Յովաննէս թիշէկ. ՅԻԹ թուա-

քաղաքու հայու Առաջականիս վիսիական բառը եւ երկրորդին իրիցու յունական բացարութիւնը քննութեան ենթարիեց վերջերս։ P. Peeters իւր Լա վիզիոն դենի Արեօպագիտ Հելոպոլիս ուսումնասիրութեան մէջ։

Հայերէնագէտա Հեղինակին կարծեաց համաձայն վիսիական բառը զորկ է որ եւ ից նշանակութեեն. վիսիական եւ վրացական բառերու նման գրաւթիւնը պարզապես ժիգիլու առիթ առած է ընդօրինակողն. Եթէ բառս որբագրելով ընթեռնուք վրացական, այն առեն հայ բնագրին իմասոր կը լուսաբառուի, եւ այս հաւանական սրբագրութիւնը թոյլ կա առյ մեզի նաեւ պատմելու յունական բնբառնագրութեան վրացերէն թարգմանութեան գիրքին, որ պիտի հաստատ մեր կարծիքը։ Երկրորդ յիշասակարանին իրիցու յունական բացարութիւնը առօղջին արուեստական ու անյաջը մէկ կարկասանը կը թուի Հայագիտիսիոն։ թերեւ ընդունակողը վիսիական ձեւին մէջ “Անէ, (χλήρος) բառին մէկ ածանցը գտնել կարծելով աւելի ճշգրտութեան համար “Ինքունու Եւէց, բառով ուղարծ է փոխանկել. թէ ո՞ւ բարգրէ ինչ լեզուի թարգմանած. է այս յուն Եւէցը (prétre grec) զայս ընդօրինակին անփոյն թանուած է մեզի հաղորդելու իրանք սակայն ենթագրել. — եւ ենթագրելու պատճառներ ունիք — թէ յիշեալ

մատութեաց նախեաց, էջ 382-383, հմատ. նաև Յան Մայր Յուղակ, էջ 224։

¹ Զարքառն էնքան, անդ եւ Հայերէն գին դպրութեան պատմութիւն, 1897, էջ 530 “Յագուննէս անոնութիւնի մը, որ սրբոյ Դիմիքնեսիոն պատմութիւնը քանիւ գունական փորագրեալ ի վիսիական (Պ) հայերէն թարգմանեաց. հմատ. Յաշեան, անդ։

² Ի թերթին Analecta Bollandiana, t. XXIX, fasc. III, p. 302-322, նաև t. XXXI, fasc. I, 1913, էջ 5-10. „La version de l'autobiographie de Denys l'Aréopagite.“

"յոյ երԵց, ը ասորերէնէ իւր մայրենի կը զային փիխադրած է գոռթիւնն։ Այս է ահա համառօտ յառաջերբութիւնը զետերսի կարծեաց, որ ունի ինչպէս յաջող՝ նշյալքու նաեւ ձախող կողմբ։

Ուզիղ է եւ անվիճելի Հայագետին այն կարծիք թէ Յովհաննէս թժիշի լրացելն բնագրէ Թարգմանած է Դիմանիսեայ կենսագրականը, թէ այս կամ նման օրինակ ուղագրութեամբ կատարեալապէս կը պարագրանանի հասուածին միացը եւ թէ ըստ այս մաքի հակառակ չէ սպասել վլացական թարգմանութեան գիւտին². մնացած ենթադրութիւններն այնպէտ ընդունելի չեն թուիր ինքին։

Դժուարին է ենթադրել թէ վրացական ծանօթ բառը կարացուած ըլլայ վիսիական, որ բնաւ իմաստ չունի. ես իմ մասին պիտի առաջարկէի ընթեռնուլ վիսիական, փոխելով մայն, բնաւն կը տեսնուի, "մասուն ունի" ու տառը "ունի Ալիք (Վրաստան) Սոյն-Մովսիսի Աշխարհագրութեան մէջ Կանուանի Ընկուա. "Ալիք, այս մենք եւ Ալիք, յելից կալով եգերոյ առ Սարմանեաւ առ կովկասու մինչեւ յԱլզուանից ահմանն առ Կուր գետով³, սննդապէս կը գործածէ զեւսոդ երեց "եւ ստամայր անձամբ զիշխանութիւն անձնի իւրայ ի վերայ եգերոցոց եւ ի վերայ Վետոյ, որ են Ալիք⁴, քիչ մը տարրեր ուղագրութեամբ կը գրէ Աւտասանէս "եւ է Ալիքոյ այն յերեկն, յարեւմուտ այս մի եւ նոյն հասուածը կայ նաեւ, ինչպէս նկատած է

¹ Ibid, p. 305—306.

² Ես իրապէս, զետերս սի արամիս ենթադրութիւնը սուսպաթիւն է այլ թիւն: 1801 թիւն առ բնաւութեան ենթադրելու դիմում վերացական մէջադրերէն ամիթ ունեցած եր ի մէջ պայտ թիւ 57 Տեղափոք մանաւանուն վերաբերեաւ, ուր կայ նաև Սոյն դրանեական վարը (Արյուրագիտական Մատերիալու որ ցանկութիւն Անգլիա, Ռուսական և Շվեյցարական առաջնաւոր պատմական աշխարհութեան մէջ առ 1911, թիւ. I, էլ. 8) անդրագանաւալ իւր կործեաց — հուաւ վելուաւ ունեցաւ իւր կայքին Արքայութեան միանալութիւններու մէջ առ բնաւութեաններու ապահով կայքին եւ հայկերէն թարգմանուածք Խանութեաց թիւ 67 Ձեւադրը եւ զետերս սիթադրութեան մաս գուստեաւ: Բայսանան Հեղինեկանի վարացաւ և Անալետ Բոլլանդան թիւնին թու վի մէջ (1912, թիւ. I, էլ. 8) անդրագանաւալ իւր կործեաց — հուաւ վելուաւ ունեցաւ իւր կայքին Արքայութեան մէջ առ բնաւութեաններու ապահով կայքին եւ հայկերէն թարգմանուածք Խանութեաց թիւնին թու վի մէջ ապահով: Հուաւ վարացերէն բայսանան թարգմանութեաններու կայքը:

³ Վոլ. Խորենաց յՄատենագրութիւնը, զ. Անես, 1865, էլ. 805: Բնաւունդի տարրեր է Սուբքրանի հրատարակութեան բնագրը, Գéographie de Moïse de Corene, d'après Ptolémée, Venise, 1881, էլ. 28:

⁴ Հրատարակութիւն Պարիսի 1875, էլ. 170:

բրոսէն, Խորենացւոյ Պատմութեան Ամստերդամի տագրութեան մէջ "եւ է Ալիքն այն, յեղ երկրի, յարեւմուտս", Ասովկան, էլ. 96, "իսկ որք զբաղեցնին իմբէիչ եւ Ալուանից կաթողիկոսն": ... Հատուածի մասին կը ծանօթագրէ Հրատարակիչը, Ա. Մալիս սուե անց, թէ Զեռագիրը փոխանակ Իմբէիչ, անուան ունի "Վեոյ", որ հարազան ընթերցուան է, պէտք է մայիս ուղղել եւ կարգալ Վլիքոյ⁵:

"Վլիքոյ" (արբա. Վլիքս, Վլիքս, Վլիքս), աշխարհին բնակիչները հայ մատենագրութեանը գիտէ կոնց Վլիքոյ, "զարաժմողը լիւալ հասաներ ի վերիացոց աշխարհն", Խորեն. Պատմ., էլ. 78, ուր, "զօր կառուցեալ եր Աղեքսանդրի վերայգերութեանն Վլիքոյց", սոյն ածանցը սաւէկ է Մագիստրոսի թղթերուն մէջ հման. միայն, "պա ոչ միայն մերցին սերի եւ համացանց, այլ եւ Վլիքոյցոց եւ Պարսից, էլ. 39 թագաւորն Հռոմոց, եթէ Ֆրանկաց եթէ Հայոց եթէ Գամբրաց կամ Վլիքոյցոց", 1817 "Հայոց եւ Վլիքոյցոց", էլ. 190—191, եւայլն մամաւոր յիշատակութեան արժանի է եւ մեզի համար աւելի

¹ Examen d'un passage de l'historien arménien Oukhtairos, relatif à la prétendue conquête „de l'Ibérie“ par Nabuchodonosor, t. Երեբուրդ. Mélanges asiatiques, t. V, 1888, pag. 746. Հման. նաև նշյին Histoire de la Géorgie էլ. էլ. 16.

² Ա. Վլիք Գլ. էլ. էլ. էլ. 128:

³ Ա կու կու շուրջոյ իւր Յեղեկութիւն է գիրս Պատմութեան Ստեփանոսի Ցարութեան Առաջիկ կոնցեցուող ուս Խանութեանն մէջ, եր կը կը Այր (Ալոր) է ըստ ու հարազան ընթերցուուն, "Վլիք, յանց առ կաթողիկոս, որ եր ի Փայտական, ի գրաւ պարսկէն": Մ. Կուտայսուարքի կը պատմ. (Հ. Ա. Երես 259—261) թէ յապատմանը կը պատման (Վլիքոյց Ալկուուէ Խորովութէ, յանցաւոր կը ուղարկէ եւ կաթողիկոսն ուսու Վլիք... Վլիք, յարեւմութեամբ Պարսից թագուհին այն, կազմար ի մահաւուն բաց նուրով իր դաստիարակ շնուռ որ բանակունիթէ յարպանէն կալպահու, մինչեւ որ անու թ... կարենի զլիքոյ... Անքեւի թէ բանակունիթէ յարպան Խորովութէ համարական Խորովութէ անու թու վիրայու, անդ, էլ. էլ. 28:

⁴ Նշյին կորին Արքայութեան կը թեռնուածք այսպէս զոր ածեալ, առէ, Աղեքսանդրի Մակեդոնութիւն եւ Թագավոր ի վերայ գերաւ մասն Անդրեան Վլիքոյցոց պատմութիւն, որ բառու սիստամի կը կարգոյ է Վլիքոյցոց, Mélanges asiatiques, էլ. էլ. 748: Հուաւ Վլիքոյ է յն Իմբէիչ աշխարհութեան ապահովութիւնը, ապահով սաւէն նաև Ասովի կը միեւացուց յիշեցուած աշխարհն:

⁵ Հրատարակութիւն Կոստանեանց, Գրիգոր Մագիստրոսի, թղթերը, 1910 Աղեքսանդրապուլ:

կարեւոր կարապետ ե պիտոպոսի՝ Հետեւեալ,
Նախադասութիւնը. Դիմէ ի կողման Դազմա-
նունեաց, այսինքն յագնն վիռացց. (որ
ի լուս. Կը կարգացուի “Վրացց”):

“Այսուցաց, տարբերակը յառաջ բերուած վկայութեան համաձայն ընթերունը լուրջ պիտի արտադրե, եւ. “այս, մասնկան փոխանակ գնել ըստ մասնիկը՝ կ'ունենանք դիմումնեայ վարուց յիշատակարանին մեակ հարազատ ընթերցուածը՝ “Վիրիականն, :

Դժուար է երկրորդ յիշտառքարանին
“բերքու յօնական ասութիւնը լուսարաննել վեր-
ջականացէս, քերականական ոչ մէկ ազերո
ասայսն կրնա Peetersի *a presbytero graeco*
թարգմանութիւնը ընդունելի հռչակել եւ
գրկել ասկէ Հանուած եղրակացութիւնները,
եւ ոչ ալ ընդօրինակին վիխիսականի մէջ
վճակ բառին մէկ ածանցը շատափելու չափ
Հնարամանութիւն կարելի է վերաբերել. իմ
կարծեաց Համաձայն բորբոքվն սխալ է եր-
շա գրութիւնը, պետք է ուղղել չ չըսո, հոս
գժաւարութիւն չկայ, յանափան յայտնի վիխակ
բառը սակայն, ուղղագրել եւ հանել՝ վա-
ցերեն, վրացական կամ նաև վիխական հնչող
ինսան մը, ուրիշ կերպ կարելի չէ բայց եթէ
առաջին յիշտառքարանին Համաձայն ընթեռ-
ուի լինական։”

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Տ “Աշբադդակ” յաղաք վարուց սրբոց Մեհրօնաց
առաջել կարապետ Խախիկոսոսի և վարդապետ Ստանց-
ւոյ. Յանեցած ած Արարատի, Մեհրօն վարդապետ,
1897 (Ելք 230-336, 378-384, 456-463), էլ 458.

三

四三九

Այս բարը առաջին անգամ նորագիւտ
Անացորդաց մէջ գործածուած կը տեսնենք, որուն
վրայ առաջին ուշագրսութիւն գարձնողը եղաւ
Հ. Ընառեան, անխոնչ եւ արդինաշառաց աշ-
խատուող։ Նշյին վրայ անդրադարձաւ յետոյ
Հ. Ա. Արդանեան (Հանդ. 1910, էջ 304—
305)։

Հ. Աճառեան, հետեւելով Խօթանասնից իմաստին, կ'եղագակացնէր թէ «ոյդ գտնել, զօրա-
նալ, զօրութիւն ունենալ, կը նշանակէ ուրեմն
պատգարչելը, աւելցնելով միանդամյն թէ
կը թուի իրանեան փոխառութիւն, բայց ոչ զանդ-
կերէնի եւ ոչ ալ պարսկերէնի մէջ կրցա-
գտնել նման բառ մը» (Հանդ. 1908, էջ 199):

Հ. Ա. Վարդանեան "Երբայցի կամ Խօ-
թանասիլիք Թարգմանութեան հետ համատու-
թիւն մը անօգուտ նաև Նպաստկազորք է այս
աեղ, կը սեւ, վասն զի Նորագիւտը թէ յիշեալ
ընագիւն եւ Թարգմանութիւննեւն եւ թէ ասոր,
եւ արագ. եւ արագ. Թարգմանութիւննեւն կը սպանի
մասնակի կը երպառի կը շեղի հոս. մինչ ասոնք
քէնին մասքերան կը նթեանուն

“Եւ ոչ եւս գոյք զգութիւն Յերսաւ վամայ զամնայն աւալս Աբիայ։ Եւ եհար զնիք Ցէր եւ վախճանեաբ։”

Հայակեան Կ'ոնքեանու:

"Եւ ոչ կարաց դաստիճնեւ Յերոբ-
վամ, զի զամենայն աւուրս կենաց իւրց
Արհա գինի էր եւ Հայածէր զնաւ."

Եւ մի ուրիշ հայ թարգմանութեան (բրե-
ս մէջ գործածուած) "պատգահիկ" (paulatim)
ո ի թելադրութեամբ՝ "հանգչել, հանգար-
պ գոլ եւ գագար գտանիլ, կ'իմանց ա-
գիր, որով, կ'ըսէ, նախադասութիւնն ալ ըն-
ցիկ իմաստ կ'առնե եւ համեմատութիւն
ունան հայ պատիւրոյի բառը "իբրև հանգս-
տ

ՄԵԿ երկու գտնաբառներին կը տեսնեմ
անհական չօր կարծիքը ընդունելու. նախ որ
ոդարդին եւ զատկուննելին մեջ կցած վե-
րեբութիւնը ճշգուած եւ հաստատուած չէ,
յոյ ի ձայնական նմանութենէ ուրիշ մերձաւո-
ւ ասրը մը չի նշանաբուիր: Պատկրուկներն ալ
պահանջ վերը ծուած չէ, որչափ գիտեմ: Իրաւ-
ագարսիկ կը հնչէ եւ ի նիկ անտարակոյս, բայց
ինչպէս կը ասրբալուծուի, կարծեմ, յայտ-